

**МЕМОРІАЛЬНІ МІСЦЯ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ. РОДИНА КОСАЧІВ**

**MEMORIAL PLACES
OF LESYA UKRAINKA. KOSACH
FAMILY**

УДК821.161.2 (091)

Альона Гайда

РОДИНА КОСАЧІВ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ „ЗОРЯ”

Досліджено маловідомі публікації родини Косачів у часопису „Зоря” – Олени Пчілки, Лесі Українки, Михайла Обачного та Олесі Зірки. Наголошено на тому, що молоде покоління Косачів розпочало творчу діяльність саме на сторінках цього журналу.

Ключові слова: літературний талант, творча особистість, літературнообдарована родина, часопис „Зоря”.

Важливу роль у літературному житті Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століть займав літературно-науковий часопис „Зоря”. Двотижневик виходив у Львові з 1880 по 1897 рік із підзаголовками: у 1880–1890 роках – „Письмо літературно-наукове для руських родин”, у 1891–1897 роках – „Ілюстроване літературно-наукове письмо для родин”. 1880 року часопис мав такі розділи: „Оповідання”, „Поезії”, „Руська література”, „Руська історія”, „З етнографії”, „З наук природничих”, „Записки артистичні”, „Дрібні розправи”, „З уст народних”, „Важливі винайдення”, „Важливі відзови”, „Біографія”, „Всячина”, „Листок шкільний”, „Переписка редакції”, „Оголошення”. Проте уже наступного року відбулися певні зміни у назвах рубрик. Із сімнадцяти їх стало тринадцять. Зміни у структурі часопису були щорічними і свідчили про творчі пошуки редакційної колегії та редакторів.

Намагаючись збільшити кількість авторів, читачів і шанувальників, редакція журналу щораз більшу увагу приділяла літературним новинкам, зокрема прозі та поезії. На сторінках часопису в перші роки його існування друкувалися прозові твори: Із Шараневича „Гальшка, княгиня Острожська” (історичне оповідання) (1880 р., ч. 1–9, 14–23), Л. Омельковича „Антон Танський: Легенда” (1880 р., ч. 4), Дениса „З життя артистки”

(1880 р., ч. 1–13), Е. Грушкевича „Марія, княжна руська” (повість історична з початку 12 століття) (1880 р., ч. 12–16), Ол. Стороженка „Магусине благословення” (1880 р., ч. 14–15), Іл. Грабовича „Заклята темниця” (1880 р., ч. 18–19), Д. Лепкого „Недібрана пара” (1880 р., ч. 22–23), Л. Сапогівського „Троїтель” (гумореска) (1880 р., ч. 24), новела „Смерть з любові” (1880 р., ч. 16–17), Д. Мордовцова „Солдатка” (1880 р., ч. 20–21) [5].

Редакція ретельно добирала поезії, що з’являлись на шпальтах часопису. У двотижневику 1880-го року обговорюються поетичні твори, надіслані до „Зорі”: у третьому числі – «Всеч. п. Марія П. Поезія „Чому мамця не ідуть?” єсть безперечно добра, але для старших людей не буде мати інтересу; в „Ластівці” одвітнійше місце для неї» [6, 48]; у п’ятому числі – «Всеч. Т. Р. До нас [...] прислані поезії свідчать о значнім таланті поетичнім, однакож содержанє не надає ся до печатаня. „Дика дума” і по кількарязовім перечитаню останєсь незрозумілою, а знов предмет другої поезії уже стократно оспіваний іншими поетами і просто в теперішній формі не викличе інтересу. В таких поезіях требаби якусь нову сторону людської природи представити, а сего в згаданім утворі не знаходимо. [...] Всеч. М. М. в М. прекрасну поезію Вашу напечатаеть в числі слідуєчим; не сумніваємось, що знайде она голосний одгомін в серцях Русинів» [7, 76]; у сьомому числі «Вп. І. І. в Станіславов. Покиньте ті „безнадійні” поезії; „заплаканих” поетів у нас вже таке множество, що і слухати обридло» [8, 100]. У восьмому числі часопису редакція наголошує на тому, що на сторінках „Зорі” не можуть друкуватися твори поетів-початківців, «„Зоря” в загалі не єсть одповідним місцем для початкових проб» [9, 112].

Такий виважений підхід до авторів та тематики їхніх творів є підтвердженням того, що редактори усіма способами намагалися тримати високим художній рівень журналу з його заснування. У 1880 році (ч.1) з’являються поезії Іл. Грабовича та Д. Млаки. На першій сторінці надруковано вірш Іларіона Грабовича «До „Зорі”», в якому автор презентує читачам новий український часопис та декларує його програмні засади:

Нехай же „Зоря” рускій родині
Пожиток, правду несе,
Тугу розжене в лихій годині,
Рідним ся словом озве [1, 1].

У 1881 році на сторінках журналу „Зоря” з’являється ім’я Олени Пчілки. У змісті, зокрема у підрозділі „Переклади з російського” першого розділу „Оповідання”, зазначається переклад Олени Пчілки: „Весняної ночі – оповідання М. Гоголя”. Власне, переклад авторки не був опублікований у часопису, лише у 14 (с. 176), 15 (с. 188), 16–17 (с. 200) числах двотижневика за 1881 рік у зверненні до читачів говориться про повісті „Старосвітські поміщики” (переклад Н. Вахнянина) та „Весняної ночі” (переклад Олени Пчілки: „одержать всі П. Т. пренумеранти в окремі книжечці дві повісті Мик. Гоголя в прехорошому перекладі на малоруський язык” [11, 176]. У вісімнадцятому числі часопису цього ж року у рубриках „Нові книжки” та „Оголошення” читачам подається інформація про оповідання М. Гоголя: в перекладі Нат. Вахнянина – „Старосвітські дворяни” та Олени Пчілки – „Весняної ночі”: «Накладом редакції „Зорі” [...] Львів 1881, з друкарні товариства ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського [12, 216].

Цього ж року на сторінках часопису Василь Лукич у розвідці „Український орнамент” робить спеціальний огляд другого видання книги Олени Пчілки „Український народний орнамент – образці вишивок, тканин і писанок” 1879 року, перевиданого з її збірника 1876-го – „Український орнамент – обширний систематичний збірник народних узорів. Вишивки (шиття хрестиками, занизування, вирізування, гладь, мережки); Тканини (запаски, коверці) і Писанки”, який, за словами автора розвідки, є „прецінним”, „милим для кожного видавця” [18, 10].

Наступного року Василь Лукич у статті „Закордонська Україна в 1881 році” розглядає невелику кількість творів наддніпрянських авторів („Бурлачка” Нечуя-Левицького, „Луна”

Кониського, „Пісні і думи” Старицького, „Переклади з Гоголя” та фразка „Суджена не огуджена” Олени Пчілки, „Лист до хліборобів про жучка хлібоїда”, „Про обклашки” (дифтерію), „Ганна, поема билиця”, „Українським дітям” [...], „Чернігівку” Костомарова, що писана в великій часті по українськи” [19, 7]), котрі, незважаючи на заборону 1876 року, все ж роблять спроби писати і видавати книги українською мовою. На думку автора, „ті видання суть вельми корисні і потрібні” [19, 7], тому він та редакція часопису «з вигляду Читателів „Зорі” рішаємося поговорити о важнійших з поміж них ширше» [19, 7].

Аналізуючи творчість М. Старицького, В. Лукич називає письменника із Наддніпрянщини таким, хто став на чолі літературного руху на Україні. Автор розвідки аналізує твори Михайла Старицького, опубліковані у збірнику „Пісні і думи” 1881 року, наголошує на тих, що найбільше вдалися (зокрема, це переклади з польської літератури). У цій же статті Василь Лукич дає високу оцінку творчості до того часу маловідомої на Галичині письменниці Олени Пчілки. Він аналізує книги „Переклади з Н. Гоголя (Два розмаїтих зразки) Олени Пчілки” [20, 24], акцентуючи на передмові авторки, в якій вона приділяє увагу питанню доцільності перекладу творів Гоголя українською мовою: „чи годиться перекладати Гоголеві твори по українськи, коли сам Гоголь, будучи Українцем і володіючи після свідоцтва Максимовича і Стороженка знаменито українською мовою, вважав відповідним писати їх по російськи” [20, 24]. У зв’язку з тим, що переклад „Весняної ночі” відомий читачам „Зорі”, Василь Лукич детальніше розглядає лише „Записи причинного”, зазначаючи, що переклад „відзначається у Олени Пчілки глибоким зрозумінням цілого сюжету, удалим віданем самих найвищих гадок і понятій та і дуже гарною мовою” [20, 25]. У продовженні розвідки на сторінках часопису (ч. 3) автор зосереджує увагу читачів на книзі „Суджена не огуджена! Побутовий жарт (водевіль) в І-ій дії Олени Пчілки.– Київ 1881. Стор. 60 в 16-ку” [21, 39]. Василь Лукич коротко передає сюжет та характеризує твір письменниці як такий, що „має певну вартість

особливо в сценічній літературі” [21, 39], вбачаючи особливу заслугу автора у переданні мови героїв, „вільної від всяких двозначних і цинічних висловів, котрих допускаються може і надто часто другі деякі наші закордонські писателі особливо в сценічних творах. З тих то причин можна би сміло поручити жарт Олени Пчілки і нашої народній сцені” [21, 39].

Власне, із 1882 року на сторінках „Зорі” починають друкувати твори не лише письменники Галичини. Зокрема, з’являються оригінальні та перекладні твори М. Старицького: „Заспів до Мазепи” (ч. 1), „Сон” (ч. 3), „Соромлива”, „Сокіл і дівчина”, „Засмучена”, „Шовковий пояс” (ч. 4), „Сльозами струїла” (ч. 5), „Про старий мій domeк” (ч.20), „По чім пізнати красу дівочу”, „Почтар” (ч. 23), „Моя любка”, „На бій!”, „Минулись надії” (ч. 24).

На початку 1883 року в редакції „Зорі” розпочав роботу Іван Франко. Він намагався зробити часопис одним із найкращих журналів того періоду. Для цього І. Франко прискіпливо ставився як до письменників, які надсилали свої поетичні та прозові твори, так і до тематики писань. Саме тому чимало літераторів отримували відмову у друці на сторінках часопису. Зокрема, про це і про поради співробітників „Зорі” своїм дописувачам щодо тематики поезії та прози ми дізнаємось із листування редакції 1883 року: «Ті вічні жалі і плачі лиш затроюють душу читателя, а хісна з них ні для народу ні для літератури ніякого. Для нас ціну малиб поезії історичні або образки з світа женського; того домагають ся і Читательки нашої „Зорі”» [13, 220].

Іван Франко запрошує до часопису нових письменників зі Східної та Західної України, що відповідно вплинуло і на зростання кількості читачів: „За час п’ятилітнього існування здобуло собі се письмо широкий круг читателів так в австрійській як і закордонській Русі, згромадило поважне число руських літератов коло себе, – розбудило і скріпило літературне двіжене в нашій краю і причинилося багато до любові і плекання рідного слова” [4, 208]. Відтак поряд із прізвищами авторів, твори яких друкувались у 1880–1882-х роках на сторінках часопису,

розпочинається публікація віршів та оповідань І. Франка (1883, ч. 1), Я. Щоголева (1883, ч. 7), І. Нечуя-Левицького (1883, ч. 7–15), Олени Пчілки (1883, ч. 20, 22).

Намагаючись зробити часопис „новим, живим і сучасним” [27, 241], Іван Франко запрошує до співпраці молодих талановитих „поступових українців з-поміж українців і галичан” [27, 240]. „Зоря” стала публічною трибуною для тих письменників, котрі творчістю здатні були об’єднати свідомих українців на всіх теренах, і стала центром літературних сил як Західної, так і Східної України.

У 1883 році почала писати для „Зорі” Олена Пчілка, про що говорить у автобіографії: «Хочу я згадати, що стала я постійним співробітником „Зорі”, дякуючи ретельним заходам редакторів, що один по одному писали до мене листи, заохочуючи до писання. І можна сказати, що дякуючи їхнім таким листам я стала письменницею» [24, 31].

У цьому ж році у „Зорі” вперше публікуються поезії письменниці „Сердечні турботи... (Образок звичайного життя)” (ч. 20) та „На любій розмові (Пісня)” (ч. 22). Перший вірш Олени Пчілки подається з приміткою редакції: „Сю прехорошу поезію званої української писательки подаємо без всяких змін, а нотуємо лише акцент там, де вимова галицька неусталена або одмінна” [25, 308]. Редакційна колегія часопису на сторінках „Зорі” у першому числі за 1884 рік звертається до письменниці з проханням і надалі надсилати свої твори: «Всеч. п-і О.П. в Колодяжне (Волинська губернія). Надіємось помочи і для теперішнього річника „Зорі”» [14, 16]. Вона пересилає до редакції вірш „Прощання”, що був надрукований в 15–16 числі „Зорі”. У 17 числі часопису цього ж року у „Переписці редакції” зазначається: „Всеч. п-і О.П. в Колод. Послідню висилку одержали. Спасибог!” [15, 160].

Завдяки таким ретельним зверненням до письменниці редакції в особі Івана Франка, котрий прагнув «дати читачам „Зорі” замість давніх дурниць щось хоч трохи живішого і поступовішого» [27, 231], Олена Пчілка почала писати для цього журналу сама і залучила до співпраці своїх старших дітей. Твори

родини Косачів на сторінках часопису друкувались з 1883-го по 1897-й рік.

У „Зорі” вперше з’являються поезії Лесі Українки. Лише з різницею в один рік від матері вона вдало дебютує тут у 1884-му. За допомогою Олени Пчілки в „Зорі” надруковано її поезії: „Конвалія” (ч. 22) – перший вірш, підписаний псевдонімом Леся Українка, та „Сафо” (ч. 23). У ч. 22, 23 журналу публікується оповідання Олени Пчілки „Пігмаліон”.

Аналізуючи діяльність часопису за п’ять років, редакція в останньому, двадцять четвертому номері за 1884 рік у статті „Запрошення до передплати” поруч із письменниками-співробітниками І. Шараневичем, Іл. Грабовичем, Ом. Огоновським, О. Барвінським, К. Бобикевичем, Н. Вахнянином, Л. Сапогівським, Д. Лепким, В. Лукичем, В. Масляком, Ом. Калитовським, К. Коцовським, Н. Кобринською, І. Левицьким, С. Недільським, М. Подолинським, К. Устияновичем, І. Франком, Гр. Цеглинським, Чайченком, Ю. Шнайдер, В. Шухевичем називає й Олену Пчілку та Лесю Українку, котрі мали щойно по кілька поетичних та прозових творів у „Зорі” [4, 208].

У 1885 році (ч. 1, 2) опубліковано лише оповідання Олени Пчілки „Забавний вечір”, яким розпочинаються обидва числа часопису. Наступного року надруковано її вірш „Пророк” (ч. 1) та оповідання „Чад” (ч. 3, 4, 5). Публікації своїх творів у „Зорі” Олена Пчілка обговорює з І. Франком. Зокрема, у листі від 9 (21) червня 1886 року вона певною мірою диктує умови написання оповідання „Світло добра і любові”: «Дуже я стішилась, що то ж нібито й моєму „Світлові” суджено хутко побачити світ (принаймні, першому розділу). Отже, коли хочете, щоб се оповідання дійсно з’явилося, то й починайте друкувати, як наважили, з 1-го іюля: се єдиний спосіб, щоб оповідання було скінчено» [17, 34]. Перші три розділи оповідання були опубліковані в 13, 14, 15-му числах часопису за 1886 рік. Продовження цього твору опубліковано в ч. 2–3, 5–9 за 1887 рік, про що письменниця пише в листі до редактора О. Борковського: «Отож дбаю об тім, щоб не заходив далі перерив у „Світлі”, після того як

оно почне горіти в числах „Зорі” по номері з „Дністр[овою] русалкою”: думаю, що останні дві глави першої частини „Світла” пішли (як я о тім просила) в однім числі, від 1 дек[абря], себто в 23 ч[ислі], а отся глава, що тепер посилаю, засвітиться в останковім числі декабрськім, в 24-м числі „Зорі” за сей рік» [17, 38]. Закінчення оповідання „Світло добра і любові” надруковано у ч. 6–9 за 1888 рік і дописано письменницею лише на прохання редактора О. Борковського: «З найдорожчою душею готова прийти Вам до помочі в тому „урятуванні” „Зорі” – коли справді вважаєте мої писання здатними до такої місії! „Світло” і мені цікаво було б побачити скінченим у друку, тільки я думала, що справа вже надто задавнилась» [17, 41]. Цього ж року у часопису надруковано і поезію Олени Пчілки „Русалка: (Фантазія)” (ч. 20).

У 1887 році в „Зорі” опубліковано переклад Лесі Українки з поеми Міцкевича „Конрад Валенрод” (ч. 10) та її поезія „Надія” (ч. 24). Посилаючи твори молодій письменниці до редакції часопису 1888 року, Олена Пчілка в листі до О. Борковського зазначає: „Посилаю Вам теж вірші Лесі У[країнки], щасливого автора, котрий ще не має, по молодості літ, жодної літераської біографії” [17, 39]. На сторінках часопису за 1888 рік у 4-му числі опубліковано вірш Лесі Українки „Чого то часами, як сяду за діло...” та в 16-му – поезію „Пісня”.

Та все ж Олені Пчілці прикро, коли твори дочки з певних причин довго або й узагалі не друкують. У листі до О. Борковського 27 грудня 1888 р. (8 січня 1889 р.) Олена Пчілка зазначає: «Леся Українка мала би посилать навіть багацько своїх віршів до „Зорі”, але з нею (Лесею) вийшла якась чудна штука в „Зорі”. Ще весною послала она 4 своїх вірша до редакції; один був надрукований, другі ні. Треба було б знати, через що ті другі не побачили світу? Чи по їх нездатності, чи просто, може, загубились? Між тими віршами був переклад сонета Марії Стюарт, по-моєму, дуже гарно переложений, і я ніяк не розберу, що з ним сталося? Будьте ласкаві, напишіть щиро, що таке було з тими віршами; якщо они загубились, то можна знов переписати їх і прислати. По-моєму, при тім „безхліб’ю”, на якому знаходиться

тепер – як Ви кажете – „Зоря”, ті вірші були б навіть дуже до речі, бо і взагалі всі три вірші були гарні» [17, 41–42]. Зазначений у листі твір Лесі Українки „Прощальна пісня Марії Стюарт” усе ж був надрукований у двадцять четвертому числі „Зорі” за 1888 рік.

До літературної праці Олена Пчілка залучає також сина Михайла та дочку Ольгу, оригінальні твори і переклади яких під псевдонімами Михайло Обачний та Олесья Зірка з’являються у львівському журналі. Зокрема, про Ольгу Косач і про початок її літературної діяльності в „Зорі” Олена Пчілка зазначає в листі до О. Борковського: «Посилаю Вам ще перекладчик із Тургенєва Олесі Зірки: се тепер молоде перо, „пробуюче чорнила” під моїм наглядом і порадою. Може, воно постачить і більше перекладів, коли захоче» [17, 42].

Олена Пчілка допомагає усім трьом дітям, літераторам-початківцям із публікацією їхніх творів у часопису. Перебуваючи у дружніх стосунках із редакторами та співробітниками „Зорі”, з якими веде листовні переговори, зокрема з Іваном Франком та Олександром Борковським. Вона доволі часто висловлює прохання та рекомендації стосовно друку власних творів. Олена Пчілка погоджує з ними і публікацію творів родини Косачів в одному номері. Власне, уже під першим друкованим віршем Лесі Українки „Конвалія” редакція журналу подає оповідання Олени Пчілки „Пігмаліон” (ч. 22). Така традиція сімейних публікацій зберігається і надалі. За цим слідкує мати. В одному з листів вона висловлює редактору свої поради та побажання з приводу спільного друку творів родини в одному номері: «Я хотіла б, щоб пішов посиланий в сьому пакеті більший зшиток у одному числі „Зорі” (в котрому захоче). Так: „Соловйовий спів”, потім з Гейне (тільки на Бога прошу, не пишіте „з Гайного!”), потім переклад Зірки – „Горобець”. Хай би було все наше при купці! А потім, коли там прийде черга, поміщайте другий зшиточок Лесі Українки – „Така її доля” і вірш „Завітання”» [17, 42].

Редакція „Зорі”, прислухаючись до прохань Олени Пчілки, публікувала твори молодих літераторів разом або ж поряд з материними. Так, перше число 1889 року розпочинає оповідання

Олени Пчілки „Соловийовий спів” (с. 1–5), далі йдуть переклади Лесі Українки «З Гейне „Lyrisches intermezzo”: 1. „Вони мене дражнили”, 2. „Чого?”, 3. „Як я про свою говорив вам печаль» (с. 5) та Олесі Зірки „Горобець” (З Тургенєва. Поезія в прозі) (с. 5). У двадцять третьому числі „Зорі” цього ж року опубліковано твори родини Косачів: початок оповідання Олени Пчілки „За правдою” (ч. 18–24, с. 381–385), поезія Лесі Українки „В’язень” (с. 385), прозовий твір Михайла Обачного „Різдво під Хрестом полудневим: Образок” (с. 392–393) та переклад Олесі Зірки „Святочна мова” (с. 393–394).

На сторінках часопису у 1889 році друкуються їхні переклади, поетичні та прозові твори, зокрема: оповідання Лесі Українки „Така її доля: Образок з життя” (ч. 2), „Святий вечір: Образок” (ч. 24), Олени Пчілки „Маскарад: Зимова новеля” (ч. 5); поезії Лесі Українки „Завітання” (ч. 2), „До природи!” (ч. 6–7), „На провесні” (ч. 9), Олени Пчілки „Кипарис” (ч. 6–7); переклади Олени Пчілки „З італіянського” (ч. 4) та Михайла Обачного „У великодню ніч” (ч. 5).

Інколи публікація творів Лесі Українки та членів родини Косачів у „Зорі” залежала і від того, хто був редактором чи входив до складу редколегії. Найсприятливішим часом були перші роки видання журналу. Коли за редакцію журналу відповідали О. Партицький (1883–1884 рр.), О. Борковський (1886–1889 рр.), Г. Цеглинський (1887–1888 рр.), працювали І. Франко (1883–1886 рр.) та Василь Лукич (кінець 1890–1893 рр.), Осип Маковей (1894 р., початок 1895 р.), з’являється порівняно більше друкованих творів Олени Пчілки, Лесі Українки, Михайла Обачного та Олесі Зірки. Олена Пчілка підтримувала дружні стосунки з редакторами, котрі поважали її як людину та прихильно ставились до усієї родини Косачів, закликаючи щоразу у листах до літературної діяльності (І. Франко та О. Борковський). Симпатія письменниці до журналу та до редакції виявляється взаємною, що спостерігаємо у її листі до Олександра Борковського від 27 грудня 1888 року, у якому вона зазначає: «Од „Зорі” я не відстану ні при якій правописі, як не стану ворожо проти інших видань, в суті

діла, одного народовського напрямку (різних одгінків єго я не розумію і не хочу розуміти)» [17, 43]. Однак уже наприкінці 1889 року Олена Пчілка з сумом констатує факт втрати інтересу читачів до часопису, на чому наголошує в листі до Михайла Обачного: «Але хто тії книжки буде читать, коли „Зорі“, що вже єсть готова, не читають – і не читають навіть прихильники» [17, 56].

У листі до Михайла Павлика від 3 березня 1891 року Леся Українка говорить про твори, надіслані до журналу, зокрема перекладену поему Віктора Гюго „Les pauvres gens“, яку Олена Пчілка послала до часопису ще у 1889 році: «Що ж до моєї повісті, то, далєбі, не знаю, як з нею буде, бо не розумію, як маю думати про відносини „Зорі“ до мене: „Зоря“ має чимало моїх віршів і дещо з прози, але нічого не друкує, хоч і назад не завертає, і не каже, що їй моє писання непридатне, отже, не знаю, як з нею бути» [26, 78]. Вона висловлює недовіру до редакції часопису, що затримує друк її літературних творів. У листі до М. Драгоманова (18 грудня 1890 р.) вона пише: «посилаю до „Зорі“, а мало пуття, от ще тепер цікаво мені, як поведеться при новій редакції, – запрошувала нас, – якщо буде так, як раніш було, то й цур їй!» [26, 64]. Ці слова стосуються редакторів П. Скобельського (1889, ч. 17–24; 1890, ч. 1–16) та В. Тисовського (1890, ч. 17–24; 1891, ч. 1–24; 1892, ч. 1–24; 1893, ч. 1–24).

П. Скобельський опублікував у часопису, окрім уже зазначених творів Лесі Українки, лише поезії „Співець“ (1889 р., ч. 21), „Вже ж пролетів, немов пташка зальотна...“ (1889 р., ч. 21), продовження оповідання Олени Пчілки „За правдою“ (1889 р., ч. 18–24), її вірші „Сонет“ („Минула молодість!.. мов пісня прошуміла!..“) (1889 р., ч. 21), „Сонет“ („Діброва смутная вже листячко ронила...“) (1890 р., ч. 2). В. Тисовський за час перебування на посаді редактора вмістив за неповних чотири роки невелику кількість творів родини Косачів, зокрема Олени Пчілки та Лесі Українки. І заслуга в цьому перш за все Василя Лукича (Володимира Левицького), який з 1890 по 1893 роки був укладачем літературно-наукової частини журналу. Завдяки йому

„Зоря” „зробилася органом далеко більш українським, ніж галицьким” [2, 9].

Відчуваючи недовіру до „Зорі”, що затримує і не публікує надіслані поезії, Леся Українка розпочинає співпрацю з іншими періодичними виданнями Галичини. Зокрема, з 1890 року її твори з’являються на сторінках дитячого журналу „Дзвінок”: оповідання „Метелик” (№ 14), поезія „Мамо, іде вже зима” (№ 22), переклад вірша Гейне „В тебе й діаманти, і перли” (№ 24). Наступного року у „Дзвінку” (№ 23) та газеті „Буковина” (№ 7) опубліковано оповідання „Біда навчить” та вірш „Квіти” („В магазині квіток...”). Леся Українка за порадою М. Драгоманова вирішила забрати переклад поеми В. Гюго „Бідні люди” та відіслати до журналу „Народ”, про що пише до Василя Лукича у листі від 20 березня 1891 року: «Пригадую, що ви писали мамі про переклади, ніби вони взагалі для „Зорі” непридатні, то, отже, мої теж непридатні. Тут же мають їх прийняти до „Народу”, то чи не були би-сьте ласкаві відіслати сю поему до „Народу”, та вона й відповідніша буде для нього» [26, 87]. У журналі „Народ” публікуються поезії під заголовком „Ридання” („Сторононько рідна! Коханий мій краю!..”, „Україно! Плачу сльозми над тобою...”, „Всі наші сльози тугою палкою...”) (№ 7) та її переклад твору В. Гюго „Сірома. Бідні люди” (№ 10–12).

І тому можна зрозуміти надзвичайне подивування Лесі Українки з приводу опублікованих у „Зорі” віршів, висловлене у листі до М. Павлика (28 липня 1891 р.): «Остатніми часами почали з’являтися в „Зорі” деякі мої давно забуті вірші, не тямлюся з дива! Звідки се на мене знову така ласка?» [26, 105].

У період перебування Василя Лукича на посаді укладача літературного розділу журналу побачили світ такі твори Олени Пчілки та Лесі Українки: у 1890 році переклади вірша Г.-У. Лонгфелло „Не плач, що любе щастя одлетіло...” Олени Пчілки та вірша Г. Гейне „В тебе й діаманти, і перли...” Лесі Українки (ч. 24); у 1891 році вірші Лесі Українки „Сонет” (ч. 4), „Зоря” (ч. 12), „Розвага” (ч. 15), „Над морем” (ч. 18), „До натури!” (ч. 21), оповідання Олени Пчілки „Три ялинки” (ч. 2), її вірш

„Переможець” (ч. 3), у сьомому числі „Зорі” вміщений також портрет Олени Пчілки та коротку замітку про письменницю. У розділі „Мистецтвознавство” публікується «Український марш (на мотив народної пісні „Гей не дивуйтесь, добрії люде...”» (композиція Ольховського) Олени Пчілки (ч. 1); у 1892 році – вірші Лесі Українки „Весняні співи (Спогад)” (ч. 1), „До мого фортепіано: Елегія” (ч. 8), поема „Самсон: На біблійську тему” (ч.10), поезії Олени Пчілки „Береза” (ч.6); у 1893 році – „Кримські спогади”: „На човні”, „Негода”, „Бахчисарай: I, II, III” (ч.12), „Сосна” (ч. 19) Лесі Українки та переклад вірша В. Гюго „Я працюю” (ч. 12) Олени Пчілки.

У цей же час на сторінках „Зорі” з’являються відгуки Осипа Маковея на книги Лесі Українки, зокрема у ч. 19 за 1892 рік на перекладені нею та Максимом Славинським твори Г. Гейне (Книга пісень Г. Гейне / Пер. Лесі Українки і Максима Стависького з передмовою Олени Пчілки.– Л., 1892), а в ч. 12 за 1893 р. на її першу поетичну збірку (Українка Леся. На крилах пісень.– Л., 1893). Критик, відзначаючи талант молоді поетеси, зазначає: «Правду сказати, коли прочитаєш „На крилах пісень”, то в результаті зовсім тобі на смуток не збереться; навпаки в радується, що в ряди наших нечисленних письменців, а особливо жінок-авторок, прибуває сила молода ще, дуже молода, а замітна» [22, 238].

До першої поетичної збірки Лесі Українки увійшли переважно усі вірші письменниці, опубліковані у „Зорі” до 1893 року. О. Маковей виділяє три мотиви її поезії: „У всіх тих творах знати передовсім три провідні мотиви: перший то сумовитий погляд авторки на своє жите і долю; другий то культ природи; а третій то культ України і світове горе” [22, 239]. На думку рецензента, Леся Українка – молода письменниця, тож через брак досвіду ще не бачить краси людини і тому звертається до природи: „Природа – отсе та муза, одушевляюча всіх молодих, починаючих поетів, котрі краси в життю людей ще добачити не в силі, бо за мало мають досвіду, – за те-ж находять єї в великій масі в щоденнім околі, в природі, що вражає їх великою силою і красою барв та

голосів, величю картин чи то в просторі світовім чи на землі – словом, дає вдоволене молодій чутливій душі, будить у ній думки, приневолює до діла” [22, 239].

О. Маковей відзначає розвиток і ріст поетичного таланту молодшої письменниці. Він наголошує на великій різниці між ранніми віршами („Конвалія”, 1884 р.) та поезіями пізніших років („Кримські спогади”). „Хоч ті думки давно не нові, але за те Л. Українка вповідає їх переважно в гарній формі поетичній. Вірш у неї співний, образи гарно дібрані, цілість робить вражінє миле на читача” [22, 239].

З 1893 року Осип Маковей розпочинає листування з Лесею Українкою. Письменниця неодноразово звертається до нього з проханнями літературного характеру, зокрема, щоб проконтролював коректу перекладу поеми Г. Гейне „Атта Троль”, адже, за її словами: «Від того часу, як Ви стали корегувати „Зорю”, в ній стало дуже мало помилок, або, краще сказати, їх зовсім не стало» [26, 188]. У листі до О. Маковея від 15–16 вересня 1893 року Леся Українка просить його забрати в Ольги Франко своє оповідання „Жаль” і надіслати в „Зорю”: «Підіть, будьте ласкаві, до пані Франкової, і візьміть у неї моє оповідання під назвою „Жаль”, та віддайте його до „Зорі”, і запитайте, чи прийме вона його до друку, а коли прийме, то як хутко може воно бути надрукованим. Згляньтесь над долею сього нещасного оповідання, що вже третій рік світу-сонця не бачить, лежачи у схові в господі пані Франкової, визвольте його з темниці» [26, 167]. Оповідання було надруковано в „Зорі” (ч. 9–12), коли редактором часопису став Осип Маковей. У 1894 році опубліковано і поезію Лесі Українки „Хотіла б я піснею стати...” (ч. 2).

У цей же час письменниця не перестає співпрацювати з журналом „Народ”, у якому в 1892 році (№ 1) надруковано її кореспонденцію „Про переселенців у Росії (Письмо очевидця)”. У 1894 році на прохання Івана Франка для часопису „Жите і слово” вона готує і надсилає етнографічні матеріали „Купала на Волині” (т. 1, кн. 1), „Притча на чотири перстени” (т. 2, кн. 6). Того ж року в газеті „Хлібороб” розпочато друк поеми Лесі Українки „Роберт

Брюс, король шотландський” (№ 8–9). Натомість твори родини Косачів поступово перестають з’являтися на сторінках журналу „Зоря”. В останні роки його існування, з 1895-го по 1897-й, надруковані лише переклади творів Тургенєва „Поезії в прозі”: „Завітання” (переклад з передмовою Олени Пчілки), „Німфи” (переклад Лесі Українки), „Бенкет у Найвищої Істоти” (переклад Олесі Зірки) (1895 р., ч. 12); переклад Лесі Українки оповідання Г. Мачтега „На могилі” (1896 р., ч. 5–6) та у ч. 24 (с. 463) вміщено фото письменниці; прозові твори Михайла Обачного „Гість”, „Що?” (1896 р., ч. 23) та „Отрок: (Дума в прозі)” (1897 р., ч. 7).

Маючи досвід співпраці у інших часописах та газетах Галичини й Буковини, Леся Українка погоджується на пропозицію І. Франка писати для „Літературно-наукового вістника” (лист від 19 грудня 1897 року): «До „Зорі”, якою вона була остатні роки, я не мала симпатії, отже, „так зостала я ошукана, немов птах над моря водами”... Тепер же я маю тільки подякувати за честь, яку зробили мені Ви і Ваша, чи то пак наша, редакція, запрошуючи мене до роботи, та й взятись до тієї роботи так завзято, як тільки дозволить мені моє зрадливе здоров’я» [26, 412]. Олена Пчілка після закриття „Зорі” не друкувала своїх творів, на чому наголошує в „Автобіографії”: «Коли „Зорю” видавати припинили, я ніде потім своїх творів не друкувала: все вичікувала своєї періодики» [24, 40]. Таким виданням став часопис „Рідний край”, редактором якого вона була з 1905-го по 1914-й рік і знову-таки залучила до співпраці членів своєї родини – Лесею Українку, дочку Ольгу Косач-Кривинюк та чималу когорту визначних літераторів початку ХХ століття.

Літературно-науковий часопис „Зоря” відбивав у собі розвиток української культури. Саме зі сторінок цього журналу увійшли в літературу родина Косачів та Леся Українка зокрема. Це стало важливим фактором розвитку таланту молодої письменниці, яка намагалась розширити тематику та вдосконалити поетичну красу творів.

Леся Українка уже першими поезіями дуже відрізнялась від своїх попередників та сучасників. Поетичні твори, наповнені

тьохканням соловейка, сердечною тугою, плачем та риданням ліричного героя над швидкоплинністю часу та безталанною долею, сумом через свою відстороненість від подій, у неї змінювалися на такі, в яких на перше місце виходила внутрішньо сильна особистість.

Література

1. Грабович І. До „Зорі” // Зоря.– 1880.– Ч. 1.– С. 1.
2. Гуменюк М. Передмова // Зоря (1880 –1897): Показчик.– Л.: Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника АН УРСР, 1988.– С. 3–12.
3. Євшан М. Леся Українка // Літ.-наук. вістн.– 1913.– Т. 64.– Кн. 12.– С. 50–55.
4. Запрошення до передплати // Зоря.– 1884.– Ч. 24.– С. 208.
5. Зоря.– 1880.– Ч. 1–24.
6. Зоря.– 1880.– Ч. 3.– С. 48.
7. Зоря.– 1880.– Ч. 5.– С. 76.
8. Зоря.– 1880.– Ч. 7.– С. 100.
9. Зоря.– 1880.– Ч. 8.– С. 112.
10. Зоря.– 1881.– Ч. 1–24.
11. Зоря.– 1881.– Ч. 14.– С. 176.
12. Зоря.– 1881.– Ч. 18.– С. 216.
13. Зоря.– 1883.– Ч. 13.– С. 220.
14. Зоря.– 1884.– Ч. 1.– С. 16.
15. Зоря.– 1884.– Ч. 17.– С. 160.
16. Косач-Кривинюк О. Леся Українка: Хронологія життя і творчості.– Нью-Йорк, 1971.– 927 с.
17. Українка Леся. Документи і матеріали (1871–1970).– К.: Наук. думка, 1971.– 488 с.
18. Лукич В. Український орнамент // Зоря.– 1881.– Ч. 1.– С. 10–12.
19. Лукич В. Закордонська Україна в 1881 р. // Зоря.– 1882.– Ч. 1.– С. 6–9.
20. Лукич В. Закордонська Україна в 1881 р. // Зоря.– 1882.– Ч. 2.– С. 23–25.
21. Лукич В. Закордонська Україна в 1881 р. // Зоря.– 1882.– Ч. 3.– С. 39–41.
22. Маковей О. „На крилах пісень”. Твори Лесі Українки.– Л., 1892 р.– Сторін. 108 // Зоря.– 1893.– Ч. 12.– С. 238–240.
23. Некрологи // Літ.-наук. вістн.– 1903.– Т. 23.– Кн. 2.– С. 147–148.

24. Пчілка Олена. Автобіографія // Пчілка Олена. Оповідання з автобіографією / За ред. Т. Черкаського.– Х.: Рух, 1930.– С. 5–46.
25. Пчілка Олена. Сердечні турботи: Образок звичайного життя // Зоря.– 1883.– Ч. 20.– С. 308–309.
26. Українка Леся. Зібр. тв.: У 12 т.– К.: Наук. думка, 1978.– Т. 10.– 544 с.
27. Франко І. Я. Зібр. тв.: У 20 т.– К.: Наук. думка, 1956.– Т. 20.– 810 с.
28. Франко І. Я. З остатніх десятиліть ХІХ в. // Літ.-наук. вістн.– 1901.– Т. 15.– Кн. 7.– С. 1–19.
29. Франко І. Я. З остатніх десятиліть ХІХ в. // Літ.-наук. вістн.– 1901.– Т. 15.– Кн. 8.– С. 48–67.

Gaida A. Kosach's Family in the Pages of Magazine "Zoria".

In this article the little know publication of Kosach's family in the magazine "Zoria" are analyzed and investigated Olena Pchilka, Lesia Ukrainka, Mykhaylo Obachnyi and Olesia Zirka.

In particular the younger generation of Kosach's began its activities on the pages of this magazine.

Key words: literary talent, creative personality, literary talented family, magazine "Zoria".